

ДАРОХРАНИЛИЦА

Жељка Деспотовић*

Универзитет у Новом Саду,
Академија уметности

Сажетак: *Епархија Бачка током свог вишевековног постојања је била важна спона српског народа и православне цркве. Народ је увек одвајао за градњу и украшавање цркава и манастира, тако су постојали бројни дародавци поклањајући црквама различите уметнине. Тако је дарохранилица дар супружника који су поручили да се направи и поклонили цркви Рођења светог Јована Крститеља у Бачкој Паланци.*

Кључне речи: *дарохранилица, сврха, конзерваторско-рестаураторски радови, ризница.*

Увод

Захваљујући идеји о формирању Ризнице Бачке епархије и сардње са установама заштите културних добара склопљен је пројекат за прикупљење експоната из период када је настајала уметност новијег, од времена оснивања у XVI веку до краја XX века. Експонати су сакупљени од стране старешина парохијских цркава и стручљака музеалаца приликом обиласка терена.

Конзерваторско-рестаураторске радове сходно врсти материјала изводе стручњаци Галерије Матице српске, Музеја Војводине, Библиотеке Матице српске и Покрајинског завода за заштиту споменика културе. Читавим пројектом би руководио тим музеалаца, на челу са стручним тимом из Галерије Матице српске. Дарохранилица као један од неколико ликовни материјала је преузет на конзервацију у Галерију Матице српске. Дарохранилица је из цркве¹ у Бачкој Паланци која је посвећена

* ел. пошта: despotoviczeljka@gmail.com

¹ Цркву су зидали мајстори Јосиф Циглер и Ернест Харпе као једнобродну барокну цркву са звоником. Иконостас има велику вредност, украшен је мноштвом мотива стилизованих облика и рад је дуборезца Георгија Девића

Дарохранилица,

непознати аутор, 19 век,

дрво, уље, позлата, димензије: 113 x 56 x 17 cm,

припада цркви Рођење светог Јована Крститеља у Бачкој Паланци

Сл.1. Лице дарохранилице
(затечено стање)

Сл.2. Наличје дарохранилице
(затечено стање)

Рођењу Светог Јована Крститеља. Аутор дарохранилице није познат, али се може претпоставити да је рад мајстора који су дуборезали² и осликавали иконостас и пратећи мобилијар у цркви. Стилски дарохранилица је барокна, односно познобарокна баш и каквог је опредељења био Григорије Јездимировић који је 1811. године осликао иконостас цркве у Бачкој Паланци. Посматрајући делове дубореза на свећњацима који су засигурно дело резбара Георгија Девића, са деловима дубореза на дарохранилици можемо претпоставити да је и то дело Георгија Девића.³

Дарохранилица⁴ је дрвени или метални сасуд који своју примену има у цркви, у олтару на часној трпези. Израђена је најчешће од дрвета или метала богато украшавана, са малим фиокама у којима се чува свето причешће за болесне који се причешћују ван свете Литургије. Могу бити израђене у виду цркве или крстасте форме.

Крстасте форме са преставом распећа Исуса Христа и два медаљона са леве и десне стране на којој су живописани са леве стране Пресвета Богородица, а са десне стране Свети Јован Богослов. Сви елементи су постављени на део кутије који има малу фиоку са изображеним ликом Исуса Христа.

Дарохранилица

Визуелни опис дарохранилице

Дарохранилица је крстасте форме направљена од чамовог дрвета. Чине је крст (димензија: 75x56 цм) са преставом Христовог Распећа који је оивичен позлаћеним дуборезом флоралног изгледа са ружама у пупољку (стилизовани лиснати мотиви)⁵, на крајевима крака и између кракова крста. На крсту је насликан разапети Исус Христос који је око бедара опасан

из Бачке Паланке, такође је радио свећњаке испред иконостаса. Осликавање иконостаса радио је 1811. године Григорије Јездимировић.

² Дуборезбар Георгије Девић, дуборезао иконостас Цркве Рођења Светог Јована Крститеља у Бачкој Паланци.

³ Бранка Кулић, „Новосадске дрворезбарске радионице у 18. веку”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, (2007). 115.

⁴ Миљана Матић, *Осам векова уметности, под окриљем Српске Православне Цркве, 1219-2019*. (Београд: Музеј Српске православне цркве, 2019), 68.

⁵ Коста Вукотић и Даниела Королија-Црквењаков, *Српска црквена уметност у Мађарској* (Нови Сад : Галерија Матице српске, 2011), 64.

белом перизомом⁶. Испод крста је насликана Адамова лобања са укрштеним костима као симбол победе живота над смрти. На врху крста се налази свитак са иницијалима: i. N. Ц. i.⁷ Поред крста са леве и десне стране се налазе медаљони (димензије: 33x11 цм) са позлаћеним флоралним дуборезом који са крстом стоје на доњем делу дарохраниолице. Доњи део дарохранилице је правоугаоног облика са С волутама које се налазе са леве и десне стране, на врховима се налазе дуборезни делови који подсећају на ђупове, а на средини има фиоку са металном дршкицом за отварање. Дарохранилица стоји на две округле позлаћене ногице.

Медаљон са леве стране крста је са преставом Пресвете Богородице у целој фигури и молитвеном ставу окренута ка Христу, а са десне стране је медаљон са изображеним Светим Јованом Богословом који је такође окренут ка Христу у молитвеном ставу. Испод крста и медаљона налази се фиока са изиображеним Исусом Христом који седи за за столом, испред кога је чаша са вином, десном руком благосиља, а у левој руци држи хлеб.⁸ Сви декоративни елементи изведени су из флоралних облика и извијених форми.

Затечено стање

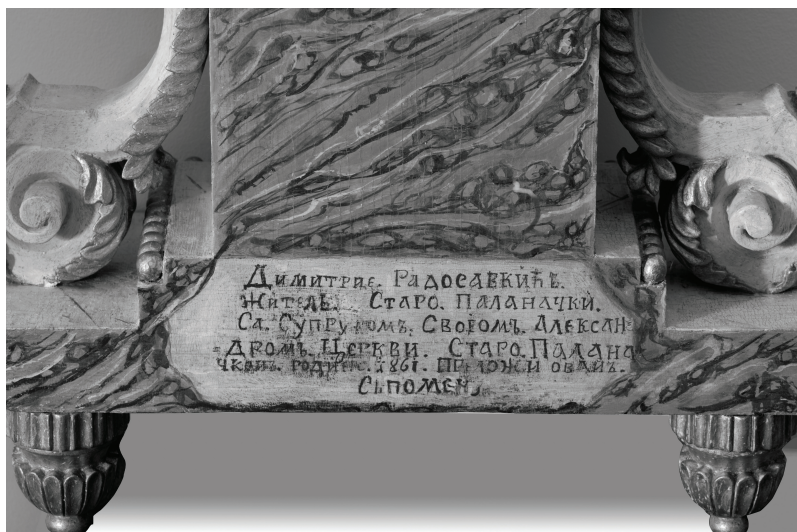
Бојени слојеви дарохранилице чине сребрни и златни премаз (бронзани премаз) на равним плочама и дуборезу, док је Распеће, Пресвета Богородица, Свети Јован Богослов и Исус Христос сликано уљаним бојама. Слој заштитног лака на осликаним деловима дарохранилице су пожутели, неравномерно нанесени са видљивим траговима златне боје уз ивице дубореза која се наносила четком. На полеђини дарохранилице у доњем средишњем делу налази се натпис који је са страна премазан сребрном бојом преко слова, па натпис није био сасвим читљив. Текст је тек након уклањања сребрне боје био читљив, а испи-сан је црквенословенским штампаним словима црне боје:

„Димитрие. Радосавкићъ. Жителъ. Старо. Паланачки. Са. Супругомъ. Својомъ. Александромъ. Церкви. Старо. Паланач-

⁶ Перизома од грчког *περίζωμα*, од пери „около, око” и зома „лодњак”, фиоке, каиш”

⁷ Руска скраћеница са значењем Исус Христос Цар јудејски.

⁸ У кутији се чувала нафора за причест и намењена је болесним који нису могли присуствовати на литургији у Цркви.

Сл.3. Деталъ

коиъ. године. 1861. приложи оваиъ. Сѫпоменъ,”

Делови дарохранилице, крст, медаљони и мали ћупови који се налазе на волутама су нестабилни са видљивим траговима лепка који је временом ослабио и учинио дрвене делове нестабилним. Премази златне и сребрне боје су нанесени неравномерно у дебљем слоју, са видљивом позлатом испод која указује како је првобитно изгледала дарохранилица.

Конзерваторско-рестаураторски третман

Конзерваторско-рестаураторски радови су обухватили: опрашивање дарохранилице, одвајање нестабилних делова, отварање сонди са пробама чишћења, чишћење, чишћење осликаних делова дарохранилице, реконструкција, израда и аплицирање недостајућих делова дубореза, реконструкција подлоге, реконструкција бојених слојева, позлата и наношење заштитно слоја лака.

Крст са медаљонима је одвојен од доњег дела дарохранилице, као и дрвени делови у облику ћупа на волутама који су били нестабилни.

Урађене су пробе чишћења на бронзаним премазима и на осликаним деловима крста, медаљона и фиоке: на бронзаним површинама су отворене сонде: етил алкохолом, ацетоном, угушћеним ацетоном и диметилсулфоксидом у етилацетату.

Сл.4 и 5. Процес конзерваторских радова на дарохранилици, детаљ.

На осликаним деловима Распећа, Пресвете Богородице, Светог Јована Богослова и Исуса Христа за трпезом су отворене сонде: етил алкохолом и ацетоном. Пробе чишћења на бронзаним површинама показале су да се бронза уклања угушћеним ацетоном у компреси⁹ након пет минута и уклањања се механички скалпелом. Осликани делови су показали да се пожутели слој лака уклања етил алкохолом. Након проби чишћења уклоњени су сви премази до оригиналних бојених слојева. По уклањању сребрних премаза са предње стране дарохранилице налази се мраморизација беле боје са сивим линијама. На полеђини оригинална мраморизација је плаве боје у различитим нијансама, а натпис са полеђине је читљивији након чишћења. Чишћењем је уклоњен дебљи слој премаза златне и сребрне боје који је нарушавао оригиналан изглед дарохранилице. (Сл.5) Након чишћења, визуелном опсервацијом и увећањем дигиталним микроскопом нису уочени трагови болуса, тако да је позлата највероватније постављена на уљани микстион.

По завршетку чишћења дарохранилице уследило је спајање одвојених делова дубореза употребом поливинил ацетатног лепка (Дрвофикс). Сви одвојени делови дубореза су предходно обрађени и очишћени од старог очврслог лепка и прашине како би се спојеви лакше залепили и спојили. Делови дубореза који су недостајали на медаљонима и крсту су израђени моделарским гипсом, обрађени и учвршћени на местима где недостају¹⁰.

Реконструкција подлоге је урађена на местима где недостаје акрилним белим гитом и након њене обраде урађена је реконструкција бојених слојева, акварел бојама (Artists Watercolours, Mendeluz, бојама у лаку (Colori a Vernice, Renrsans) и златним листићима. Златни листићи су постављени уљаним микстионом и само на местима где је недостајало оригинално злато. Позлаћена места су патинирана како би се боље уклопила са оригиналним златом. На крају је дарохранилица лакирана лаком у спреју (Lefranc bourgeois, Paris; MAT-SATINÉ).

⁹ Компреса се прави да би растварач спорије испаравао и брже деловао на површину која се чисти. На нанети растварач који је обично у виду гела ставља се слој вате и преко алу фолија или мелинекс тако да се површина на којој се делује упакује.

¹⁰ Израду недостајућих делова дубореза, њихово учвршћивање и реконструкцију позлате радио Урош Мирић, конзерватор сарадник Галерије Матице српске.

Сл. 6 и 7. Лице и полеђина слике, по завршетку конзерваторских и рестаураторских радова

Закључак

Дарохранилица ће бити део изложбеног простора Ризнице Бачке епархије сачувана од пропадања, која ће сведочити време духовности и трајања једне епархије. Стална поставка Музеја Српске православне цркве епархије Бачке би требало да садржи експонате који нису више у сталној употреби. Експонати, било да су иконе или књиге, или одежде или сасуде, по уметничким квалитетима и културном вредновању су битан део духовног и културног садржаја хришћанског света.¹¹

¹¹ Бранка Кулић, Обнова Ризнице Манастира Крушедол (Нови Сад : Галерија

Библиографија:

Матић, Миљана. *Осам векова уметности, под окриљем Српске Православне Цркве, 1219-2019*. Београд: Музеј Српске православне цркве, 2019, 68.

Бранка Кулић. *Обнова Ризнице манастира Крушедола*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 2011, 115.

Вуковић, Коста и Даниела Королија Црквењаков. *Српска црквена уметност у Мађарској*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 2011.

Кулић, Бранка. „Новосадске дрворезбарске радионице у 18. веку”. *Зборник Матице српске за ликовне уметности (2007)*: 43-69.

**TABERNACLE - DEPOSITORY FOR
PRESANCTIFIED GIFTS**

Željka Despotović
University of Novi Sad
Academy of Art
e-mail: despotoviczeljka@gmail.com

Summary: The Diocese of Backa during its centuries-old existence was an important link between the Serbian people and the Orthodox Church. The people always set aside money to donate for building and decorating churches and monasteries, so there were numerous donators giving to churches different artworks.

Thus the Depository for Presanctified Gifts is the gift of the spouses who ordered it to be made and donated to the Church of the Birth of St. John the Baptist in Backa Palanka. The theme of this work follows conservation and restoration works on the mentioned subject, which will be part of the setting of the Treasury of the Diocese of Backa and the Museum of the Serbian Orthodox Church of the Diocese of Backa.

Key words: Depository for Presanctified Gifts , purpose, conservation and restoration works, treasury.